

Dva aspekty epiklézy nad komunikantmi vo východných anaforách

Tomáš Hud'a

Epikléza (z gréckeho *ἐπίκλησις*, zvolanie, volanie) je spolu s anamnetickou náráciou ustanovenia eucharistie konštitutívnou časťou eucharistickej modlitby (anafory). Pôvod epiklézy je značne nejasný a je predmetom odborných debát teológov. Prvá známa eucharistická modlitba s naznačenou epiklézou sa nachádza v Učení dvanástich apoštolov (*Didaché*). Neobsahuje ešte explicitnú epikletickú suplikáciu. Medzi bádateľmi sa hovorí o proto-epikléze, pretože sa zhoduje s akklamáciou „*Maranatha*“.¹ Zreteľné epiklézy s jasným liturgicko-teologickým obsahom sa nachádzajú v anaforách zo 4. storočia. Súvisí to s rozvojom pneumatológie, ktorá sa formovala práve na Druhom carihradskom koncile (381) vo svetle trinitárnej viery. Nemožno ale predpokladať, že teologická reflexia o Duchu Svätom nejestvovala predtým. Úloha Ducha Svätého sa vnímala najmä v dynamickom priestore cirkvi, ktorá bola jeho „*Sitz im Leben*“. Zároveň sa všeobecne súdi, že liturgické prosby zvolávajúce tretiu Božskú osobu na eucharistické dary sú pôvodnejšie ako nárácia a vlastné slová ustanovenia eucharistie (na druhej strane exponenti latinskej platformy zasa tvrdia, že slová ustanovenia eucharistie sú tu od počiatku ako *Urtext* a epikléza sa objavuje neskôr). Toto tvrdenie je doložené starobyľou anaforou Addaiho a Mariho, ktorá (ešte) neobsahuje explicitnú náráciu ustanovenia eucharistie.²

V predkladanom príspevku sa budeme venovať epikléze vo všeobecnosti a následne budeme analyzovať teologické účinky druhej časti epiklézy nad komunikantmi. Literatúra zaoberajúca sa epiklézou je mimo-

¹ Porov. Michael ZHELTOV, „The Moment of Eucharistic Consecration in Byzantine Thought,“ in ed. Maxwell E. Johnson, *Issues in Eucharistic Praying*, Minnesota: Collegeville, 2010, s. 264.

² Dôvod, prečo anafora Addaiho a Mariho neobsahuje náráciu ustanovenia eucharistie nie je daná primárnym postavením epiklézy, ale tým, že slová nárácie sú prítomné nie *ad litteram*, ale sú roztrúsené v texte – integrované do modlitby vďaka, chváľ a prosieb. Porov. František KUNETKA, *Eucharistie v křestanské antice*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, s. 156.

riadne bohatá, avšak titulov, ktoré by sa zaoberali výlučne epikletickým účinkom nad komunikantmi je málo. Preto v tejto štúdii chceme aspoň čiastočne vyplniť túto medzeru a poskytnúť myšlienky na liturgicko-teologickú reflexiu.

1. ZÁKLADNÉ CHARAKTERISTIKY EPIKLÉZ VÝCHODNÝCH ANAFOR

Epikléza v dnešných anaforách kresťanského východu má niekoľko charakteristík. Je:

- pneumatologická – invokáciou zvoláva kreatívno-konštituujúcu silu Svätého Ducha skrze formulovanú prosbu
- paternálna – epikléza až na niektoré výnimky (anafora Teodora z Mopsuestie) je adresovaná Otcovi, ktorý ako teologický subjekt pretvára predkladané dary na životodarné telo a krv Kristovi – koná tak ako Stvoriteľ všetkého
- následná (konzekventná) – nasleduje bezprostredne po anamnetickej časti a po narácii ustanovenia eucharistie. Uzatvára tak konsekračno-celebratívnu časť anafory. Rímsky kánon obsahuje pneumatologickú epiklézu umiestenú pred naráciou a slovami ustanovenia eucharistie. Ide o tzv. antecedentnú epiklézu.
- descendentná – je to Boh, ktorý koná. Táto zostupná vertikála učiní transformáciu darov *hic et nunc* – teda obetný stôl je zároveň nebeským večným oltárom. Rímsky kánon, ktorý má starobylý charakter, má na rozdiel od východných anafor ešte ďalšiu, následnú epiklézu, ktorá je ascendetná (vzostupná) a je charakteristická premenou darov prenesených na nebeský oltár. Je však nepneumatologická: „prikáž svojmu svätému anjelovi preniesť tieto dary na tvoj nebeský oltár“.³

³ R. Taft v prípade Rímskeho kánonu hovorí o „dvojitej“ epikléze. Tá je však z hľadiska slov premenenia rozdelená na dve samostatné časti – jedna epikléza je prenaratívna a druhá postnaratívna. Obidve časti sú však zvolania na predkladané dary, nie na komunikantov. Porov. Robert TAFT, „Problems in Anaphoral Theology: ‚Words of Consecration‘ versus ‚Consecratory Epiclesis‘“, *Sr Vladimír's Theological Quarterly* 57, č. 1 (2013): 58.

2. EPIKLÉZA, PREMENA PREDKLADANÝCH DAROV A MIESTO KŇAZA V EPIKLÉZE

V otázke dejinného vývoja anafor bádajúci vychádzajú zo židovského *berakah*, ako základnej eulogickej formy, z ktorej vznikla kresťanská anafora. *Berakah* je eulógiou pripomínajúcou *mirabilia Dei* a teda jej hebrejská forma *zikkaron* je základom kresťanskej anamnézy. Anamnéza je prítomná v *birkath ha mazon*, ktorá je základom narácie ustanovenia eucharistie. Nemožno teda tvrdiť, že epikletické formy (prosebné) sú primárne a anamnetické sekundárne. Síce predstavujú z literárneho hľadiska dva rôzne literárne druhy – anamnéza má eulogický a eucharistický charakter a epikléza je prosebná a má charaktere príhovoru – oboje je vzájomne spojené, pretože pripomienka pôsobenia Božej ekonómie spásy vedie k prosbe, aby to, čo Boh vykonal v minulosti, konal aj teraz.⁴

Teológia anafor bola v minulosti často redukovaná na analytické skúmanie epiklézy. Aj keď z konsekračného hľadiska anafora má primárne epikletický charakter, nemôže byť redukovaná na samotnú otázku epiklézy, ktorej štrukturálne miesto a obsah je kľúčom k pochopeniu spôsobu, akým rôzne liturgické tradície vyjadrili vzťah medzi Duchom Svätým a sláviacim spoločenstvom – cirkvou.⁵

V anaforách sa narácia ustanovenia eucharistie nachádza buď v anamnetickej alebo epikletickej časti a to ovplyvňuje dynamiku celej anafory. Preto anaforu delíme na anamnetické a epikletické, pretože majú odlišné radenie konsekračnej epiklézy a epiklézy nad komunikantmi. Pre popisovanie jednotlivých aspektov epiklézy v anafore je toto rozdelenie kľúčové a súčasne aj zaradenie podľa tohto rozdelenia jednotlivých anafor a ich vzájomné porovnanie. Anamnetické anafory antiochijského typu (*Traditio apostolica*, *Constitutiones apostolicae*, anafora sv. Jakuba, sv. Jána Zlatoústeho, sv. Bazila, mozarabské a galské anafory) sú anamnetické a teda po konsekračnej epikleze nasleduje epikléza nad komunikantmi, tvorí jeden celok. Epikletické anafory alexandrijského typu (*Ad-*

⁴ Ohľadne dejinného pôvodu a vývoja eucharistickej modlitby pozri František KUNETKA, *Židovské kořeny křesťanské anafory*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.

⁵ Porov. Harald BUCHINGER, „The Holy Spirit and the Church in Liturgy,“ in ed. Predrag Dragutinović – Karl-Wilhelm Niebuhr – James Buchanan Wallace, *The Holy Spirit and the Church according to the New Testament*. Sixth International East-West Symposium of New Testament Scholars, Belgrade, August 25 to 31, 2013, Tübingen: Mohr Siebeck, 2016, s. 257.

dai a Mari, sv. Peter, sv. Marek) majú vložené medzi epiklézu naráciu ustanovenia eucharistie, a teda epikléza nad komunikantmi nenasleduje hneď po konsekračnej epikléze.

Premena predkladaných darov sa najmä v stredovekej západnej teológii nazýva transsubstanciácia – prepoďstatnenie. Túto transformáciu darov pripisuje západná teológia slovám ustanovenia eucharistie, zatiaľ čo východná tradícia vidí konsekračný účinok v epikléze.⁶ Konštatujeme, že Ježišove slová ustanovenia eucharistie vyslovené kňazom sú samy osebe úplné. Ich konsekračný účinok však zažiaru v plnosti vtedy, keď sú zahrnuté v rámci spoločnej prosby za premenu predkladaných darov a za premenu komunikantov. Transsubstanciácia je nepochybne srdcom eucharistickej modlitby; ale ako v každom organizme, srdce neexistuje samostatne. Existuje iba v interaktívnej korelácii s ostatnými zložkami tela. Žiadne srdce nebije pre seba, ale vždy pre celé telo.⁷ Rovnako je to aj v prípade dvojitej epiklézy, ktorá spolupôsobí pri premene eucharistických darov s naráciou ustanovenia eucharistie. Hovoríme teda o konsekračnej epikléze.⁸

⁶ Možno konštatovať, že ku konsekrácii chleba a vína v byzantskej liturgii (tak Ján Zlatoústeho ako aj Bazila) dochádza spojom spôsobom už v modlitbe prothesis (proskomidia) pred samotným začiatkom liturgie: „Bože, Bože náš, ty si poslal ako pokrm pre celý svet nebeský chlieb, nášho Pána a Boha Ježiša Krista, Spasiteľa, Vykupiteľa a dobrodinca, ktorý nám žehná a nás posväčuje. Požehnaj tieto dary, ktoré pred teba kladíme, a prijmi ich na svoj nebeský oltár. V tejto svojej dobrote a láske k ľuďom pamätaj na tých, ktorí ich priniesli, aj na tých, za ktorých sa prinášajú, a nás zachovaj bez odsúdenia pri posvätnom konaní tvojich božských tajomstiev.“ *Svätá Božská liturgia nášeho otce svätého Jána Zlatoústeho*, Praha, 2007, s. 13. Tiež pozri grécky kódex Barberini 336 (8. storočie), folium 1r-v: *Euchologion „San Marco“*, rukopis Barberinianus gr. 336: Stefano PARENTI – Elena VELKOVSKA, *L'Eucologio Barberini gr. 336*, Roma, 2000. Citovaný kódex Barberini má však ešte jednoduchšiu modlitbu proskomidie pred liturgiou Jána Zlatoústeho: „Pane, náš Bože, ty si sa obetoval ako baránok bez poškvrniny za život sveta, pozri na nás a na tento chlieb a (na) tento kalich a urob ho tvojim nepoškvrneným telom a tvojou drahocennou krvou na prijímanie duší a tiel...“ Kódex Barberini 336 (8. storočie), folium 23r; nachádza sa aj v egyptskej liturgii sv. Marka.

⁷ Porov. Cesare GIRAUDO, „L'interazione dinamica tra i due corpi di Cristo: dal ‚corpus mysticum quod est Sacramentum‘ al ‚corpus Christi quod est Ecclesia‘“, *Rivista di Teologia dell'Evangelizzazione* 17, č. 34 (2013): 409.

⁸ S konsekračnou epiklézou sa stretávame aj v anafore sv. Bazila, pozorujúc alexandrijskú sahidickú anaforu pripisovanú práve jemu. Neskôr, pri skladaní byzantskej anafory, Bazil opravil text tak, aby lepšie zladil posväcujúcu časť s konsekračnou. To, že vytvoril najskôr konsekračnú časť epiklézy a neskôr ju zdokonalil, znamená, že mal presnú predstavu eucharistickej konsekrácie, napriek dovtedy zaužívanej anaforickej tradícii. Stále bol však senzitívny na prapôvodnú typologickú posväcovaciu koncepciu Eucharistie. Epikléza v skutočnosti žiada, aby Duch Svätý zišiel na prítomných

Nesmieme zabúdať, že vo všetkých anaforách prevláda modalita suplikácie, nie narácia. Platí to aj v prípade proporcionality medzi prosebnými modlitbami, t. j. epiklézou, modlitbami príhovorov, jekténiami na jednej strane, a naráciou ustanovenia eucharistie na druhej strane. Napriek tomu je nevyhnutné prízvukovať, že transformácia darov sa uskutočňuje komplementárne, pričom pneumatologická epikléza a slová ustanovenia eucharistie sa navzájom zdokonaľujú nezávisle od ich umiestnenia v anafore.⁹ Po ukončení anafory sú premenené dary „nenávratne“ telom a krvou Krista, transformácia darov má irreverzibilný charakter.¹⁰

Súhrnne môžeme povedať, že epikléza vo východných anaforách je suplikačná (prosebná) modlitba, v ktorej kňaz v mene sláviaceho spoločenstva prosí Boha Otca o transformáciu predkladaných darov, aby sa z chleba a vína stali telo a krv Krista – pokrm večného života. Prostredníkom transformácie je teda cirkvou poverený kňaz, ktorého slová nie

a na dary, aby ich požehnal a posvätil. Práve tie dary, ktoré boli na začiatku vety definované ako predobrazy (ἀντίτυπος) svätého tela a krvi Krista. Porov. Enrico MAZZA, „Due Differenti concezioni del racconto istitutivo: ‚Consacrazione‘ o ‚Trasmisione‘ del Typos dell'Eucarisstia,“ in ed. Cesare Giraudo, *The Anaphoral Genesis of the Institution Narrative in Light of the Anaphora of Addai and Mari*. Acts of the International Liturgy Congress, Roma: Edizioni Orientalia Christiana, 2013, s. 348.

⁹ Porov. Cesare GIRAUDO, *L'epiclesi eucaristica come ponte ecumenico tra oriente e occidente. Atto accademico in occasione della visita di sua Beatitudine Teoctist patriarca della Chiesa ortodossa romana al Pontificio istituto orientale. 11 ottobre 2002*, Roma: PIO, 2002, s. 9.

¹⁰ Je fascinujúce, že do tejto diskusie možno vtiahnuť ešte jednu súvisiacu prax. V roku 2012 Alberto Camplani upravil pastoračný list P. Berola. 11346 (siedme stor.), v ktorom sú uvedené pokyny v prípade, ako má postupovať kňaz, keď nemá dostatok posväteného chleba na prijímanie a potrebuje nejaký premeniť po anafore. Podľa nej by mal kňaz po vykonaní manuálnych úkonov volať na ľud: „vopred posvätené sväté svätým“. Podobný obrad sa spomína v sahidickej redakcii Bazilových kánonov, najmä kánon 99. Podľa textu nedávno objaveného rukopisu na smetisku západotébskej pustovne (MMA 1152), v prípade, že by množstvo chleba a vína nestačilo pre prijímajúcich môže kňaz posvätiť ďalší chlieb a víno tým, že ich uvedie do kontaktu s už posvätným elementom. Tieto dve svedectvá naznačujú, že v Thebaide v siedmom storočí bola známa prax svätenia ďalšieho chleba a vína po anafore. Podobnú prax spomína liturgický komentátor Ibn Siba. Jeho opis sa týka len dodatočného vína zavedeného na mieste prijímania kvôli množstvu komunikujúcich. Nový kalich mohol byť posvätený výmenou vína medzi už zasväteným kalichom a doplnkovým kalichom, sprevádzaným akklamáciou εἰς πατὴρ ἅγιος, εἰς υἱὸς ἅγιος, ἐν πνεῦμα ἁγίον. Ďalej sa do nového kalicha vhadzujú kúsky už posväteného chleba. Žiadny z troch opisov tejto praxe sa nevzťahuje na modlitby. Porov. Anastasia MARAVELA – Ágnes MIHÁLIKÓ – Glenn O. WEHUS, „A Coptic Liturgical Prayer for the Consecration of the Chalice,“ *Archiv für Papyrusforschung und verwandte Gebiete* 63, č. 1 (2017): 219.

sú adresované darom – chlebu, ani vínu, dokonca ani veriacim. Jeho vyslovované slová sú ústami veriaceho spoločenstva, ktoré sú adresované Bohu Otcovi. Vo východnej liturgickej teológii eucharistie je tak posilnená úloha kňaza-prosebníka, ktorý je ekleziálnym prostredníkom suplikácií o pneumatologický zásah Boha Otca na predkladané dary. Možno teda dedukovať, že táto predstava vychádza zo starozákonnej postavy kňaza ako zástupného obetníka a liturga.

V západnej liturgickej tradícii je prostredníkom transformácie darov sám Kristus, ktorý ústami kňaza *in persona Christi* v mene Cirkvi sa modlí k Bohu Otcovi.¹¹ Tento naratívny model uprednostňuje skrze Ducha Svätého Kristovu mediáciu transformácie darov a výlučné konanie Boha Otca. Transformácia eucharistických darov má podľa západnej schémy evidentne trinitárny rozmer. Úloha kňaza je však ontologická a nezameniteľná napriek jeho sprostredkovateľskej participácii na tomto Božom tajomstve. Kňaz teda dopĺňa znak (σύμβολον οὗτος πληροῖ μόνον), to značí, že viditeľným spôsobom predstavuje to, čo Boh koná neviditeľne.¹² Pri tejto menej zdôrazňujúcej úlohe presbytera môžeme vnímať o to väčšiu ekleziologickú úlohu veriaceho spoločenstva, ktorého súčasťou je kňaz. Preto sa kňazovi okrem mimoriadnych prípadov kategoricky neodporúča sláviť eucharistiu bez účasti cirkevného spoločenstva. Povedané možno chápať aj *naopak*: samotné spoločenstvo nemá konsekračný charakter predkladaných darov. Avšak v spoločenstve (mystickom tele) so svojou hlavou – Kristom, ktorého prezentuje kňaz *in persona Christi*, je to cirkev, ktorá ako mystické telo Kristovo má výsadu konsekrovať, t. j. transformovať dary.

Sv. Ambróz vníma premenu eucharistických darov ako proces. Sám ako exponent západnej liturgicko-teologickej tradície prisudzuje konsekračný charakter slovám ustanovenia eucharistie, ktoré majú podobný účinok ako slová pri stvorení sveta (napr. *Fiat lux!* – Gn 1, 3). Toto nevýslovné tajomstvo však vníma ako tajomstvo modlitby a preto v nej pripúšťa istý rozmer procesu. V traktáte *De fide* vyjadruje presvedčenie, že chlieb a víno sú premenené skutkom tajomstva posvätnéj eucharistickej modlitby. A keďže dary sú účinne konsekrované prostredníctvom vyslovených slov kňaza, ktoré sú „nebeskými slovami“, odpoveď komunikanta slovom Amen sa vzťahuje na prijímanie ako odpoveď na slová

¹¹ Porov. GIRAUDO, „Due corpi...“, s. 418, 423.

¹² Porov. TAFT, „Problems in Anaphoral Theology...“, s. 53.

konsekrácie.¹³ Amen je odozva a zároveň zavŕšenie Kristových slov premenenia darov.

3. EPIKLÉZA S DVOJITÝM ÚČINKOM

Podľa Roberta Tafta sú antiochijské epiklézy zložené z troch prosieb:

1. prosba o príchod alebo zoslanie Ducha Svätého
2. prosba o konsekrčný efekt predkladaných darov
3. prosba, aby tieto premenené dary priniesli ovocie spásy pre komunikantov.¹⁴

My však budeme uvažovať o epikletických prosbách, v ktorých je epikléza zložená z dvoch prosieb v jedinej pneumatologicky formulovanej modlitbe. V prvej časti (epikléza nad darmi) kňaz prosí Boha Otca o transformáciu predkladaných darov. V druhej časti (epikléza nad komunikantmi) prosí Otca o transformáciu zúčastnených komunikantov. V antiochijských epiklézach sú vyjadrené v jednom štruktúrnom celku, častokrát formulované v jednom rozvinutom súvetí.

Dve zreteľne a štruktúrálne oddelené epiklézy však pochádzajú z alexandrijského prostredia a sú evidentné najmä v anafore svätého Marka a v anafore Serapiona. Pochádzajú z nedávno nájdeného papyrusového kódexu z Barcelony/Montserrat a aj keď odrážajú neskorší vývoj, datujeme ich do 4. storočia.¹⁵ Prvá epikléza sa nachádza v postsanctus (tzv. epikletický postsanctus) a vyjadruje prosbu požehnania: „*Naplň, Bože, túto obetu požehnaním, ktoré je od Teba prostredníctvom príchodu Tvojho najsvätejšieho Ducha*“ (Marek). Druhá epikléza s dvojitým efektom nasleduje po narácii ustanovenia eucharistie a požehnáva predkladané dary aj komunikantov: „*Zošli, Bože pravdy, Tvoj svätý Logos na chlieb...víno... a učiň, aby všetci prijímajúci získali život na uzdravenie od všetkých chorôb, posilnenie v každej čnosti...*“ (Serapion).¹⁶

¹³ Porov. MAZZA, „Due Differenti concezioni del racconto istitutivo...“, s. 336–337.

¹⁴ Porov. Robert TAFT, „The Epiclesis Question in the Light of the Orthodox and Catholic *Lex Orandi* Tradition“, in Bradley Nassif, *New Perspectives on Historical Theology. Essays in Memory of John Meyendorff*, Grand Rapids, Michigan/Cambridge, U.K.: William B. Eerdmans Publishing Company, 1988, s. 213.

¹⁵ Porov. BUCHINGER, „The Holy Spirit and the Church in Liturgy“, s. 258.

¹⁶ Všetky texty anafor v tejto štúdii sú prevzaté od Cesare Girauda (www.prexeucharistica.org/it) a čo najvernejšie preložené z talianskeho do slovenského jazyka.

Prosba Svätého Ducha o zostúpenie a vykonanie aktu transformácie darov na posvätné dary ontologicky a sviatosťne sprítomňujúce Krista by nemala žiaden soteriologický zmysel, ak by neboli dary premenené pre dobro komunikantov – *pro vobis* – teda pre dobro Kristovho mystického tela, t. j. cirkvi.

4. EPIKLÉZA NAD KOMUNIKANTMI

Epikléza má transformačný charakter. Premieňa obetu a premieňa aj človeka. V oboch prípadoch je to Duch Svätý, ktorý premieňa. V prípade premeny predkladaných darov je ich premena sprostredkovaná pneumatologicko-inkarnačne. Tak ako Duch Svätý zostúpil na Máriu, aby sa stala Bohorodičkou a aby dala telo Logosu, tak ten istý Duch Svätý schádza na dary, ktorých Logos zbavuje svojej identity, zmocňuje sa ich spôsobom, ako si Logos pri vtelení privlastnil svoje telo a dáva im novú totožnosť; stáva sa telom (porov. Jn 1, 14).¹⁷

Z historického hľadiska možno predpokladať, že epikléza nad komunikantmi mohla byť pôvodnejšia ako konsekračná epikléza nad predkladanými darmi. Toho názoru je aj Taft, ktorý je presvedčený, že epikléza vo svojej pôvodnej nedotknutej forme bola predovšetkým posväcujúcou modlitbou pred prijímanie, nie konsekračnou modlitbou. Bola zameraná na posvätenie komunikantov, nie darov. Ergo. epikléza bola modlitba za posvätenie cirkevného spoločenstva, nie za posvätenie sviatosťného znaku.¹⁸ Toto zistenie je mimoriadne relevantné najmä vzhľadom na dôležitosť epiklézy nad prijímajúcim spoločenstvom, ktoré sa samotné stáva darom a obetou Bohu Otcovi a zároveň prijímanie Kristovho tela a krvi bolo myslené ako dopĺňujúci, zdokonaľujúci a završujúci znak zasvätenia sa životu s Bohom.

¹⁷ Edward Schillebeeckx hovorí, že silou zoslania Ducha Svätého sa chlieb a víno premieňajú na telo a krv, na telo, ktoré je hypostaticky telom Logu. Namiesto prirodzených síl je tak v eucharistii Kristova spasiteľná moc. Preto sú chlieb a víno ako veci prírody zbavené svojej podstaty (de-substantiatio) a sú privlastnené a ovládnuté Logom (trans-substantiatio). Porov. Edward SCHILLEBEECKX, *Eucharistická prítomnosť*, Bratislava: Se-rafín, 2009, s. 51.

¹⁸ Porov. TAFT, „The Epiclesis Question in the Light of the Orthodox and Catholic *Lex Orandi* Tradition,“ s. 213.

Sú známe aj také anafory, v ktorých sa predpokladalo, že v nich absentovala pneumatologická epikléza nad komunikantmi. Ide o staré anafory a ich pôvodné znenie. Okrem Rímskeho kánonu treba uviesť anaforu Timoteja z Alexandrie alebo anaforu Severa. V týchto dvoch anaforách sa v neskorších prekladoch už vyskytuje prosba o Ducha Svätého: „Zošli na nás a na tieto dary...“.¹⁹ Epikléza v anafore Severusa má všeobecnejší charakter a je dnes výrazne pneumatologická:

Zošli k nám zo svojich svätých výšin Utešiteľa, tvojho Ducha, Pána, životodarcu, ktorý hovoril v zákone i prorokov a apoštolov, ktorý je všade prítomný a naplňa všetko, ktorý svojou mocou posväčuje tých, ktorí sú toho hodni.

Predpokladá sa, že dodatok „*ktorý svojou mocou posväčuje tých, ktorí sú toho hodni*“ je neskoršieho pôvodu.

Epikléza nad komunikantmi zvoláva pre tých, ktorí sa pripravujú na prijímanie Kristovho tela a krvi premenu na jedno ekleziálne telo – mystické telo Kristovo, čo je cirkev. Ekleziologický charakter epiklézy nad komunikantmi je ešte zvýraznený v príhovoroch (*intercessionēs*), v ktorých sú formulované prosby za všetky časti cirkevného spoločenstva – za putujúcu, trpiacu i oslávenú cirkev (*Ecclesia militans, poenitens, triumphans*).

Tento aspekt epiklézy môžeme dokonca považovať za ohnivko, ktoré spája epiklézu nad darmi a naráciu ustanovenia eucharistie prostredníctvom triadického usporiadania slovies: vziať – jesť – piť.

5. STATUS QUAESTIONIS: ČO SPÔSOBUJE PREMENU KOMUNIKANTOV?

Na položenú otázku existujú dve možné odpovede. Premenu komunikantov spôsobuje alebo vlastná konsekračná modlitba nad nimi alebo sa komunikanti posväčujú prijímaním konsekrovaných darov.

¹⁹ Porov. Humprey Willliam CODRINGTON, „The Heavenly Altar and the Epiclesis in Egypt,“ *The Journal of Theological Studies*, č. 29 (1965): 146.

5.1 Vlastná konsekračná modlitba?

Modlitba epiklézy nad komunikantmi spočíva v invokácii Ducha Svätého, aby vo svojej božskej moci transformoval obetované dary na Telo a Krv Ježiša Krista a zároveň aby premenil komunikantov, učinil ich hodnými prijatia eucharistických darov a zjednotil ich v spoločenstve jedného mystického Kristovho tela, čiže cirkvi. Aby bola eucharistia prijímaná komunikantom hodne, je potrebné, aby bol na stretnutie s Kristom pripravený a premenený. Sám sa však nedokáže urobiť hodným tejto milosti a túto milosť môže darovať len Boh.

V minulosti jestvovalo presvedčenie, že druhá časť epiklézy je pneumatologickou premenou komunikantov, ktorí ako jedno mystické telo – cirkev sa premieňajú na Krista tak, aby eucharistický Kristus vstupujúci do života kresťana v ňom nachádzal seba samého. Táto duchovná premena na Krista, aby sme prijali Krista ontologicky a teda eucharisticky, sa uskutoční v jednej epikletickej *lex orandi*. Táto transformácia komunikantov ontologicky vytvára samostatný rámec a je nezávislá od premenených darov a epiklézy nad nimi.

Pre viacerých cirkevných otcov (Efrém Sýrsky) bola epikléza turíchnou modlitbou „ohňa a Ducha“, pretože práve zvolávanie Ducha Svätého na nehodných komunikantov – svedkov svätých tajomstiev – duchovným ohňom očisťovalo ich hriechy a nedokonalosti. Toto presvedčenie vychádzalo z premisy, že všetko, čoho sa Duch Svätý dotkne, bude posvätené a premenené.²⁰ Zoslanie Ducha Svätého takto nám pripomína udalosť Turíc, ktorá evanjeliovo premenila apoštolov vo večeradle a premieňa aj komunikantov a tým ekleziologicky avizuje expanziu cirkvi ohlasujúc radostnú zvesť (porov. Sk 2, 1–13).

Girauda hovorí, že druhá časť epiklézy nasledujúca po zvolávaní Ducha Svätého nad darmi, eschatologicky transformuje komunikantov: *pre veľkú nádej vzkriesenia z mŕtvych a pre nový život v nebeskom kráľovstve* (Addai a Mari); *na veľkú nádej zmŕtvychvstania, na spásu duše a tela, a na život a večnú chválu* (Teodor z Mopsuestie).

²⁰ Porov. Thomas KOCHERRY, „Reflection on the Holy Qurbana: The Epiclesis,“ https://www.academia.edu/29597578/Reflections_on_the_Holy_Qurbana-Epiclesis [zverejnené apríl 2019, cit. 26. 4. 2021].

5.2 Samotné prijímanie premeneného Kristovho tela a krvi?

Tento predpoklad nás uisťuje, že komunikanti budú premenení prijatím transformovaných darov na telo a krv Krista. Premenenie komunikantov je teda sprostredkované samotným Kristom reálne prítomným v eucharistických daroch. Komunikanti prijatím Kristovho tela a krvi sa stávajú súčasťou jeho tajomného tela – cirkvi. Keď sa hovorí, že človek je tým, čo je (konzumuje), komunikant sa identifikuje s konzumovaným darom. To sa potvrdzuje aj v ekleziologickom zmysle prijímaním Krista – a stáva sa jeho mystickým telom, ktoré je spoločenstvom očakávajúcim spasné konanie Boha v dejinách. Ergo: prijímajúc Kristovo telo a krv sme premenení na jediné telo čiže na mystické telo Krista – cirkvi. Epikléza je formulovaná buď prosbou adresovanou Bohu Otcovi, aby zoslal svoje Slovo – Logos (anafora Serapiona) alebo svojho Ducha, ktorý „vychádza z Otca“, alebo je adresovaná priamo Duchu Svätému, aby premenil dary.²¹ Duch Svätý je gramaticky vyslovovaný v tretej, Boh Otec v druhej osobe. V ďalšej časti sa budeme zaoberať tromi koncepciami suplikácie Ducha Svätého v anaforách v súvislosti s transformáciou darov, ako aj komunikantov. Prvá je prosba o zoslanie Ducha Svätého len na dary s naznačeným soteriologickým dosahom na komunikantov. Druhá koncepcia je charakteristická pre tie anafory, ktoré zvolávajú Ducha Svätého na dary a explicitne prostredníctvom nich na komunikantov. Tretia koncepcia zahŕňa anafory, v ktorých je typické zvolávanie Ducha Svätého na dary a súčasne na komunikantov.

5.2.1 Prosba o zoslanie Ducha Svätého len na dary s naznačeným soteriologickým dosahom na komunikantov (jediná epikléza)

Pri tejto koncepcii prijímané dary bezprostredne zdokonaľujú komunikantov tým že odpúšťajú hriechy ich pripravujú na vzkriesenie a slávu v nebeskom kráľovstve. Tu patria epiklézy anafory Addaiho a Mariho (AM), maronitskej anafory sv. apoštola Petra (Šarar) a hispánskej anafory (HISP). Epiklézy v prvých dvoch anaforách sú podobné a odlišujú sa minimálne. Možno predpokladať, že anafora Addaiho a Mariho mohla byť predlohou k Šararu. Je v nich zrejмый sýrsky vplyv: prijímanie po-

²¹ Porov. TAFT, „The Epiclesis Question in the Light of the Orthodox and Catholic *Lex Orandi* Tradition,“ s. 212.

svätených darov slúži na odpustenie hriechov, čo následne implikuje budúcu účasť na vzkriesení z mŕtvych a na novom živote vo večnosti. Buchinger uvádza, že anafora Addaiho a Mariho obsahuje už rozvinutú epiklézu, ktorá poskytuje podrobný popis očakávaných pneumatologických účinkov najmä na komunikantov, no zároveň ju považuje za relatívne primitívnu, pretože obsahuje prosbu, aby Duch „prišiel“ (ešte nebol poslaný) a „spočinul“.²²

Nech príde Pane Tvoj Svätý Duch a nech spočinie na tejto obete tvojich sluhov a požehnaj ju a posväť, aby bola pre nás, Pane, na odčinenie vín a na odpustenie hriechov, pre veľkú nádej zmŕtvychvstania a pre nový život v nebeskom kráľovstve so všetkými tými, ktorí sa Ti zapáčili (AM).

Nech príde Pane Tvoj živý a svätý Duch a nech zostúpi, usadí sa a spočinie nad touto obetou tvojich sluhov, aby bola pre tých, ktorú ju prijímú, na zotretie vín a odpustenie hriechov a na požehnané zmŕtvychvstanie a nový život v nebeskom kráľovstve naveky (Šarar).

Následná epikléza hispánskej anafory má charakter západných kánonov. Táto epikléza nie je primárne pneumatologická, ale paternálna. Chýba tu explicitný mediačný charakter Ducha Svätého, aj keď ho nevylučuje.

Prosíme Ťa všemohúci Otče, zhladni, posväť a požehnaj tieto dary na Tvojom oltári, a učíš, aby slúžili k spásu všetkým, ktorí budú z nej prijímať (HISP).

5.2.2 Zvolávanie Ducha Svätého na dary a prostredníctvom nich explicitne na komunikantov (dvojitá sprostredkovaná epikléza)

Duch Svätý je zvolávaný na dary, ktoré po premenení posväcujú komunikantov. Tu patria epiklézy týchto anafor: Nestóriova (N), Traditio apostolica (TA), etiópska anafora našej pani Márie Božej matky (EtiopIII), Constitutiones apostolicae (CA) a anafora sv. Marka (M).

NECH PRÍDE, Ó MÔJ BOŽE, milosť Ducha Svätého. Nech prebýva a zostáva nad touto obetou, ktorú obetujeme pred Tebou. Požehnaj a posväť ich, a učíš tento

²² Porov. BUCHINGER, „The Holy Spirit and the Church in Liturgy,“ s. 257.

chlieb a tento kalich Telom a Krvou nášho Pána Ježiša Krista, premeň a posväť ich účinkom Ducha Svätého tak, aby hostina týchto slávnych a svätých Tajomstiev bola pre všetkých na večný život, zmŕtvychvstanie zo smrti, na očistenie tela a duše a na svetlo poznania a dôvery pred Tebou, a na večnú spásu, ktorú si nám prisľúbil skrze Pána Ježiša Krista, aby sme všetci mohli byť spojení navzájom v jednote spoločenstva lásky a pokoja tak, aby sme boli jedno telo a jeden duch ako sme povolaní v jednej nádeji nášho povolania (N).

Prosíme Ťa, zošli svojho Ducha na obeť svätej cirkvi, aby zjednotila všetkých, ktorí ju prijímajú, naplň ich Duchom Svätým na posilnenie ich viery v pravde (TA).

Zošli svojho Svätého Ducha na túto obeť, svedka utrpenia Pána Ježiša, aby zjavil tento chlieb ako telo tvojho Krista a tento kalich ako krv tvojho Krista, aby tí, ktorí sa jej zúčastnia boli utvrdení v zbožnosti, získali odpustenie hriechov, boli zbavení diabla a jeho pokušení, boli naplnení Svätým Duchom a stali sa hodnými tvojho Krista, získali večný život; a ty buď s nimi zmierený, všemohúci Vládca (CA).

Zošli na tieto chleby a tieto kalichy tvojho Svätého Ducha, aby ich posvätil a zdomakoval ako Všemohúci Boh a učin z chleba telo a z kalicha krv novej zmluvy, toho istého Pána a Boha, Spasiteľa a najvyššieho nášho kráľa Ježiša Krista, aby boli pre nás všetkých zúčastnených na posilnenie viery, pokoja, na uzdravenie, na múdrosť, na posvätenie, na obnovenie duše, tela a ducha, pre spoločenstvo večného života a nesmrteľnosť, pre oslávenie tvojho najsvätejšieho mena, pre odpustenie hriechov (M).

V niektorých anaforách je na prvý pohľad neisté, komu je adresovaná výzva na posvätenie (konsekráciu) predložených darov. Pri ďalšej reflexii však môžeme dedukovať, že ide o paternálnu výzvu:

Predovšetkým požehnaj tento chlieb a tento kalich a zjednot nás, aby sme ich prijali a získali zo svätého tajomstva. Modlime sa pred ním, aby zoslal svoju milosť na túto obeť vytvoriac spoločenstvo Ducha Svätého (EtiopIII).

5.2.3 Zvolávanie Ducha Svätého na dary a súčasne na komunikantov (dvojitá nezávislá epikléza)

Pri týchto anaforách je zvolávanie Ducha Svätého na dary a komunikantov štylisticky odlíšené („na nás a na tieto dary“). Zaujímavosťou je, že chiazma – prelínanie premenených darov a komunikantov – nastáva pri prijímaní. Tu radíme epiklézy nasledujúcich anafor: anafora Teodora z Mopsuestie (TM), byzantská anafora sv. Bazila (BazilB), anafora

sv. Jána Zlatoústeho (ZLAT), alexandrijskú anaforu sv. Bazila (Bazila) a anaforu sv. Jakuba (JAK).

V anafore Teodora z Mopsuestie je prosba o premenenie darov a komunikantov adresovaná Duchu Svätému a má oproti iným sýrskym anaforám viac trinitárny ako len čisto paternálny alebo pneumatologický charakter. Táto trinitárna epikléza je konsekračnou modlitbou vzývajúcou Trojicu vrátane Ducha Svätého:

Nech príde na nás a na tieto dary milosť Ducha Svätého, nech prebýva a nech zostane v tomto chlebe a v tomto kalichu, nech ich požehná a nech ich posväti a nech ich pomáže v mene Otca i Syna i Ducha Svätého; a vďaka Tvojmu menu nech sa tento chlieb stane svätým Telom nášho Pána Ježiša Krista a tento kalich nech sa stane Krvou nášho Pána Ježiša Krista, aby pre kohokoľvek, kto s pravou vierou bude jesť z tohto chleba a piť z tohto kalicha, slúžili, ó Pane, na zotretie vín a odpustenie hriechov, na veľkú nádej zmŕtvychvstania, na spásu duše a tela, a na život a večnú chválu. Skrze milosť nášho Pána Ježiša Krista učiň nás všetkých hodnými tešiť sa v nebeskom kráľovstve, tešiť sa z budúcich dobier, ktoré nezaniknú, spolu so všetkými, ktorí sa páčili Tvojej vôli a viedli svoj život podľa Tvojich prikázaní (TM).

V ďalších anaforách je suplikácia smerovaná Bohu Otcovi. V najstarších verziách byzantskej anafory sv. Bazila sa nachádza imperatív adresovaný Otcovi, aby Duch „prišiel“, čo bolo zaznamenané ako pozostatok archaickej epikletickej imaginácie. Namiesto „premeny“ darov ich treba „ukázať“ – jedná sa o starý a pozoruhodný koncept sviatostnej účinnosti, ktorý sa opakuje aj v iných súvislostiach, ako je napríklad požehnanie krstiteľnice v byzantskej liturgii. Toto „ukázanie“ a „predstavenie“ v dôsledkoch znamená, že dary sú už pred premenou znakmi (*sacramentum*, *ἀντίτυπος*) Kristovho tela a krvi. Inými slovami, koexistujú tu dve teológie: staroveká typologická teológia napodobňovania a uskuutočňovania toho, čo Kristus robil a prikázal robiť, a nová teológia posvätenia prostredníctvom presnej formy, ktorá na Západe bude naráciou Poslednej večere a na Východe pneumatologickou epiklézou.²³ Epikléza v byzantskej anafore sv. Bazila a v anafore sv. Jána Zlatoústeho má takýto priebeh:

Nech príde tvoj presvätý Duch na nás a tieto predstavené dary a požehnaj ich a posväť, ukáž tento chlieb ako predrahé telo Pána a Boha a Spasiteľa nášho Ježiša Krista, a tento kalich ako predrahú krv Pána a Boha a Spasiteľa nášho Ježiša Krista,

²³ Porov. MAZZA, „Due Differenti concezioni del racconto istitutivo...“, s. 348.

ktorá bola vyliata za život sveta; a nám všetkým ktorí máme účasť na jednom chlebe a jednom kalichu daruj nám vzájomnú jednotu v spoločenstve jedného Svätého Ducha; a učíň, aby nikto z nás nemal účasť na svätom tele a krvi tvojho Krista a na súd a na odsúdenie, ale aby sme našli milosrdenstvo a milosť so všetkými svätými, ktorí sa Ti vždy páčili (BazilB).

Prinášame ti túto duchovnú a nekrvavú službu, vzývame, prosíme a úpenlivo ňa žiadame: Zošli svojho Svätého Ducha na nás i na tieto predložené dary. A učíň tento chlieb drahocenným telom tvojho Krista. A čo je v tejto čaši, drahocennou krvou tvojho Krista. Premeň ich Duchom tvojím Svätým. Nech sú prijímajúcim na občerstvenie duše, na odpustenie hriechov, na spoločenstvo v tvojom Svätom Duchu, na posilnenie dôvery v teba, nie na súd alebo odsúdenie (ZLAT).

V Bazilovej alexandrijskej anafore máme dokonca separátnu epiklézu na komunikantov, ktorá štrukturálne netvorí literárnu súčasť dvojitej epiklézy a aj teologicky figuruje ako samostatná liturgická a teologická časť.

Nech príde tvoj Svätý (Duch) na nás, tvojich sluhov (...) na posvätenie duše, tela a ducha, aby sme sa stali jedno telo a jeden duch a mali podiel na dedičstve s tvojimi svätými, ktorí počas svojho pozemského putovania sa ti zapáčili. (BazilA)

V anafore sv. Jakuba má epikléza zaujímavý anamnetický charakter starobylého pôvodu.²⁴ Znamená to, že epikléza (rovnako ako narácia ustanovenia eucharistie) priamo vyviera z anamnézy a obetovania a tým nasleduje, aktualizuje a implementuje slová ustanovenia eucharistie. Všetkým prvkom anafory je spoločné tesné spojenie medzi účinkami Ducha na obetované dary a na komunikantov, čím sa vyjadruje bezprostredný dosah pôsobenia Eucharistie na Cirkev. V tejto epikléze nachádzame naratívne biblické prvky prítomnosti Ducha Svätého: zostúpenie na Krista po krste v rieke Jordán, turíčne zostúpenie Ducha Svätého vo večeradle a pod. Zároveň táto epikléza absorbovala prvky Nicejsko-konštantinopolského vyznania viery: Duch Svätý ako Pán a Oživovateľ, ktorý je jednopodstatný s Otcom a ktorý hovoril skrze prorokov. Právom možno označiť epiklézu v anafore sv. Jakuba za efektívnu kerygmaticko-anamnetickú pneumatológiu.

²⁴ Prapôvodné anafory (paleoanafory) sú tvorené jedným homogénnym a komplexným liturgickým textom (modlitbou), z ktorého sa nenápadne vynára narácia ustanovenia eucharistie aj epikléza. Ide napr. o anaforu v Traditio Apostolica, pôvodnú alexandrijskú a byzantskú anaforu sv. Bazila alebo arménsku anaforu Gregora Iluminátora. Tamtiež, s. 347.

Zošli na nás a na tieto predložené dary tvojho presväteho Ducha, Pána a Oživovateľa, ktorý spolu s Tebou, Bohom a Otcom a s Jednorodeným tvojim Synom sedí na tróne a spolu s tebou kraľuje, jednopodstatný a večný s tebou, ktorý hovoril v Zákone a prostredníctvom prorokov a v Novom Zákone, ktorý zišiel vo forme holubice na nášho Pána Ježiša Krista v rieke Jordán a zastavil sa na ňom, ktorý zišiel na tvojich svätých apoštolov vo forme ohnivých jazykov vo večeradle svätého a slávneho Sionu v deň svätých Turíc.

Zošli, Vládca, toho istého najsvätejšieho Ducha na nás a na tieto prednášané dary, aby si ich pri tvojom svätom a dobrom a slávnom príchode posvätil a učinil tento chlieb telom Krista a tento kalich predrahou krvou Krista, aby pre všetkých, ktorí ich budú prijímať boli na odpustenie hriechov a pre večný život, na posvätenie duší a tiel, na rozmnoženie dobrých skutkov, na posilnenie tvojej svätej, katolíckej a apoštolskej cirkvi, ktorú si postavil na skale viery (JAK).

Sýrska anafora Jakuba zo Sarugy ešte neobsahuje ucelenú teologickú rétoriku, avšak aj v nej vidieť zvolávanie Ducha Svätého zvlášť na dary, na celebranta a na komunikantov:

A nech sa otvoria, ó, Pane, brány nebeské a nech sa zjavia brány svetla, nech príde a prebýva tvoj Duch Svätý z výšin a zostúpi na mňa a na túto obeť a nech je nám na odpustenie urážok a na odpustenie hriechov tým, ktorí to prijímajú.

6. ÚČINKY EPIKLÉZY NA KOMUNIKANTOV

6.1 Odpustenie hriechov

V epikléze nad komunikantmi východných anafor môžeme vidieť relevantný penitenciálny charakter. V epikléze Duch je Svätý vďaka zásluhám vykupiteľského diela Ježiša Krista prostriedkom zmierenia komunikantov s Otcom. Aj tu je namieste otázka, či sú im odpustené hriechy invokáciou Tretej Božskej osoby o premenu komunikantov za účelom duchovného spojenia sa s eucharistickým Kristom alebo sú im odpustené hriechy samotným prijímaním konsekrovaných eucharistických darov.

1. Spojenie s eucharistickým Kristom a následné odpustenie hriechov spočíva v invokácii Ducha Svätého, aby vo svojej božskej moci zotrel hriechy komunikantov a tým ich učinil hodnými prijatia eucharistických darov. Odpustenie hriechov bude zavŕšené v ich zjednotení v spoločenstve jedného mystického Kristovho tela – cirkvi.

2. Je pravdepodobné, že už od prvopočiatkov mala eucharistia penitenciálno-rekondiliárny efekt. Okrem sviatosti pokánia to bola eucharistia, ktorej prijatie zároveň bolo prostriedkom na odpustenie hriechov: „aby bola pre tých, ktorú ju prijímú, na zotretie vín a odpustenie hriechov“ (Šarar). Akých hriechov? Aby sa neoslabila sviatostná efektivita sviatosti pokánia, nesmieme vyvolať konfúziu a zdanlivú zameniteľnosť rekondiliárnej úlohy tak pokánia ako aj eucharistie. Sviatosť pokánia je účinným aktom zmierenia s Bohom najmä prostredníctvom odpustenia ťažkých hriechov: „Kristus ustanovil sviatosť pokánia pre všetkých hriešnych členov svojej Cirkvi, predovšetkým pre tých, ktorí po krste upadli do ťažkého hriechu, a tak stratili krstnú milosť a ranili ekleziálne spoločenstvo.“²⁵ Eucharistia je teda pre každého komunikanta, ktorý „musí byť v stave milosti. Ak si je niekto vedomý, že spáchal smrteľný hriech, nesmie prijať Eucharistiu, ak prv nedostal rozhrešenie vo sviatosti pokánia.“²⁶ Odpustenie všedných hriechov však môže byť sprostredkované aj prijatím tela a krvi Krista, pretože „zjednotenie prijímajúceho s Pánom mu odpúšťa všedné hriechy a chráni ho pred ťažkými hriechmi“.²⁷ (KKC 14). V tomto zmysle má eucharistia rekondiliárny charakter a navyše ponúka duchovnú profilaxiu proti ťažkým previneniam.

6.2 V nádeji zmŕtvychvstania

Okrem odpúšťajúcej sily eucharistie sa prijímaním Kristovho tela a krvi dostavuje aj eschatologická nádej v zmŕtvychvstanie a večný život. Nachádza sa v epiklázach viacerých anafor. V anafore Addaiho a Mariho a Teodora z Mopsuestie sa kladie dôraz na eschatologickú nádej v zmŕtvychvstanie. Znamená to, že prijímanie premenených darov je pre veriaceho kresťana nevyhnutnou podmienkou pre budúcu slávu v nebeskom kráľovstve, s ktorým je spojené vzkriesenie našich tiel tiež predurčených na večnú slávu. Je tu zrejmý vzťah medzi eucharistiou a zmŕtvychvstaním. Eucharistia posväcuje naše telo, ktoré v integrálnej ľudskej jednote s dušou a duchovným princípom je predurčené na vzkriesenie.

²⁵ Katechizmus Katolíckej Cirkvi, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1998, bod 1446.

²⁶ Tamtiež, bod 1415.

²⁷ Tamtiež, bod 1416.

Anafora sv. apoštola Petra (Šarar) používa spojenie „požehnané zmŕtvychvstanie“, ktoré ma pravdepodobne prastarý pôvod pochádzajúci zo židovskej liturgie. V judaistickej teológii je požehnaný a zvelebený jedine všemohúci Boh. Výraz požehnané zmŕtvychvstanie je teda precíznym liturgickým vyjadrením konajúceho Boha. Zmŕtvychvstanie je Božím skutkom a požehnaným sa stáva každý, kto bude vo večnosti súčasťou Božieho kráľovstva.

Nestóriova anafora charakterizuje eucharistiu ako hostinu slávnych a svätých tajomstiev, ktorá slúži všetkým komunikantom „*na večný život a zmŕtvychvstanie zo smrti*“. Táto formulácia preferuje zmŕtvychvstanie ako protipól smrti, na ktorú bezprostredne nadväzuje a zároveň ju definitívne deštruuje. Eschatologické zmŕtvychvstanie je konečným zavŕšením spásneho procesu práve tým, že raz a navždy odhalí falošnú zdanlivosť smrti.

6.3 V nádeji večného života

Eucharistia je pokrmom pre večný život. Je pokrmom, ktorý bude v nebeskom kráľovstve prijímaný už nie prostredníctvom znaku, či pod spôsobom znaku, ale bytostne skrze Neho, s Ním a v Ňom. Nádej s toho plynúca nabáda komunikantov, aby skrze túto vieru participovali na ekleziálnej prítomnosti Kristovho tela, ktoré bude naplnené v *eschaton*. Východné anafory vyjadrujú explicitným spôsobom toto presvedčenie. V anafore svätého Jakuba a v etiópskej anafore Panny Márie Božej dcéry nachádzame jednoduché vyjadrenie, že prijímanie Kristovho tela a krvi slúži „*pre večný život*“. V Apoštolských konštitúciách komunikanti prijímajú Kristovo telo a krv, aby „*nasledovali večný život*“. V anafore svätého Marka prijímanie posvätených darov zabezpečuje komunikantom nesmrteľnosť: „*spoločenstvo v blaženosti večného života a nesmrteľnosti*“. Anafora pripisovaná Addaimu a Marimu toto tajomstvo viery formuluje ekleziologicky: „*pre nový život v nebeskom kráľovstve so všetkými tými, ktorí sa Ti zapáčili*“. Anafora Šarar má podobnú formuláciu, je však viac zameraná na bezprecedentne novú nikdy nekončiacu skutočnosť večného života: „*pre nový život v nebeskom kráľovstve naveky*“. Anafora Teodora z Mopsuestie deklaruje večnosť ako pravý život: „*na život a večnú chválu*“. Nestóriova anafora zasa obsahuje aklamáciu „*aby boli (Telo a Krv) pre všetkých na večný život*“. Alexandrijská anafora sv. Bazila formuluje je-

den z efektov prijímania ako prostriedok „pre večný život tých, ktorý sa na nej (t. j. eucharistii) zúčastňujú“. Eschatologická aktuálnosť prijímania eucharistie je v týchto anaforách evidentná a má charakter očakávania večného života v Božskom večnom bytí.

ZÁVER

Príspevok sa zameriava na analýzu tej časti epiklézy, ktorej prosby sú zamerané na vnútornú premenu veriaceho spoločenstva, ktoré sa zúčastňuje nielen na „lámaní chleba“, ale aj na jeho prijímaní.

To, čo premieňa komunikantov a činí ich deťmi nebeského Otca je prijímanie Kristovho tela a krvi pod sviatostnými znakmi chleba a vína. Aj keď nie vo všetkých suplikáciách epiklézy literárne figurujú presné slová prosieb o posvätenie komunikantov, ich premena sa napokon uskutočňuje prostredníctvom prijímania premenených eucharistických elementov v definitívne zavŕšenej anafore. Duch Svätý premieňa predkladané dary (znaky) nie pre se samotné, ale pre komunikantov, ktorí sa prefiguratívne stávajú účastníkmi večnej hostiny už tu a teraz.

Two Aspects of Epiclesis Over Communicants in Eastern Anaphores

Keywords: Anaphora; Church; Holy Spirit; Epiclesis; Body and Blood of Jesus Christ; Exclamation

Abstract: The introduction to the article characterises the epiclesis, its place and significance in liturgies (especially Eastern) and its theological aspects. Epiclesis is a prayer inviting the Holy Spirit on gifts as well as on communicants. The next part focuses on the relationship between epiclesis and transubstantiation, as well as the place of the priest in the epiclesis. The main part of the work offers a theological reflection on the significance of that part of the epiclesis in which the Holy Spirit calls on the communicants to transform and sanctify them. The fundamental question of the issue is focused on the question of what actually transforms communicants? We have to look at this question from two aspects. Is it the prayer of the second part of the epiclesis itself, or is it the eating of Christ's body and blood? From the very texts of the anaphoras and their epiclesis, we believe that it is precisely the eating of the transformed gifts by the communicants that makes them worthy of the remission of their sins, the hope of the resurrection and of eternal life in the communion of the glorified Church. Based on the formulations of the double epiclesis itself and the relationship between its two constitutive parts, we have divided it into three groups. In some anaphoras there is only a request for the transformation of gifts, in other cases in

the request for the transformation of gifts there is a request for the transformation of communicants. In the most famous anaphoras, it is possible to observe equal substitutions for the transformation of both gifts and communicants.

ThLic. PaedDr. PhDr. Tomáš Hud'a, PhD.
Akadémia ozbrojených síl M. R. Štefánika
Demänovská cesta 393
03 101 Liptovský Mikuláš
Slovenská republika
tomas.huda@aos.sk